

LEZEN EN SCHRIJVEN VAN ZAKELIJKE TEKSTEN

“Taalvaardigheid: lezen en schrijven” is de titel van de syllabus van Chris Cuyves voor de deelnemers aan de bijscholingssessies rond het nieuwe leerplan voor de eerste graad van de eenheidsstructuur. Een lichtjes gewijzigde versie van de syllabus werd over twee artikelen in VONK gespreid. Het eerste deel, dat in 88/6 verscheen, bevat een algemene inleiding over de twee vaardigheden, en een aantal lessuggesties en -modellen rond de leesbeginsituatie, het lezen van fictionele teksten, en creatief schrijven. In dit tweede deel gaat het over het lezen en schrijven van zakelijke teksten.

(n.v.d.r.)

Lezen met een zelf gekozen leesdoel

1. De leerkracht brengt een onderwerp te berde. Inventarisatie van wat de leerlingen erover weten (voorkennis).
2. Elke leerling stelt een aantal vragen over het onderwerp i.v.m. wat z/hij er nog graag over zou weten.
3. Inventarisatie van de vragen.
4. Elke leerling kiest twee of drie vragen uit het lijstje.
5. Met die vragen in het achterhoofd lezen de leerlingen de tekst. Ze zoeken het antwoord op die vragen (dat ze niet altijd gaan vinden).
6. Klassikale bespreking: wie heeft een antwoord op (één van) zijn vragen gevonden, wat was dat antwoord? Eventueel vergelijken met andere leerlingen, aanvullen.

Voorspellend lezen

Weer een aantal mogelijkheden (zoals voor het voorspellend lezen van fictionele teksten, zie deel 1 van dit artikel in VONK 88/6).

1. Expliciet oefenen aan de hand van ‘*pittige titels*’ van kranteartikels. De leerlingen lezen de titel en proberen te gissen waarover het artikel zal gaan. Men kan hen het artikel ook laten schrijven. Dan wordt het eigenlijke artikel gelezen en nagegaan in hoeverre de verwachtingen uitkomen. Deze oefening is meteen ook een oefening in het vinden van ideeën.

Jager door hond in been geschoten

DUBLIN (reuter) — Een Ierse jager op eenden moest per helikopter worden overgevlogen naar een ziekenhuis in Dublin, nadat hij door zijn hond in een been was geschoten.

Jager Michael Martin was met vrienden op de oever van Lough Ree in Centraal-Ierland aan het jagen, toen zijn hond op de trekker van zijn op de grond liggende karabijn trapte. Er ging een schot af en de 24-jarige Martin werd in zijn linkerbeen getroffen.

200 onkwetsbaren afgeslacht

Ruim tweehonderd Oegandese rebellen die meenden dat zij door tovenaars onkwetsbaar waren gemaakt, zijn woensdag tijdens zware gevechten met regeringstroepen om het leven gekomen. Dat meldde Radio Kampala. Volgens het ministerie van Defensie vielen zo'n 700 opstandelingen zingend en lachend het vliegveld aan van de provinciehoofdstad Soroti. Gevangen genomen rebellen verklaarden achteraf dat de guerrillastrijders voor de aanval hun lichamen hadden ingesmeerd met een „lovermiddel” dat hen zou beschermen tegen kogels. Begin dit jaar kwamen bij gevechten in het noorden van het land al eens 600 „onkwetsbare” rebellen om.

2. Systematisch een *anticipatie-fase* inlassen bij elke zakelijke tekst die gelezen wordt, vanuit de communicatieve situatie (titel, auteur, soort tijdschrift, enz.) en de voorkennis van de leerlingen. De verwachtingen kunnen via een klasgesprek worden geformuleerd.

Dat formuleren kan ook schriftelijk gebeuren. De anticipatiefase kan b.v. afgesloten worden met de opdracht: schrijf het artikel zoals je denkt dat het er zou kunnen uitzien. De anticipatiefase moet dan wel zeer uitgebreid gebeuren. (Zie ook Cuyves 1982 en het schema van tekstonafhankelijke vragen in bijlage 1.)

3. Tekstvolgend voorspellend lezen

Tekst: Terug van weggeweest, bijlage 2.

Opdrachtenblad voor de leerlingen:

a. Opdrachten vooraf

1. Het artikel dat we gaan lezen, komt uit het schooltijdschrift voor de jeugd, 'Blikopener'. Wat verwacht je van een artikel uit dergelijk tijdschrift

- op gebied van inhoud, welk soort onderwerpen?
- op gebied van moeilijkheidsgraad?

2. *Bekijk nu het artikel zoals het wordt aangeboden: titel, ondertitel, illustratie, lay-out, indeling.*
3. *Wat is het algemene onderwerp van het artikel?*
4. *Welk aspect van het onderwerp wordt hier behandeld?*
Het antwoord op deze vraag vind je in de ondertitel.
Die bestaat eigenlijk uit twee hoofdwoorden: 'terug' en 'weggeweest'.
Probeer de ondertitel eens te parafraseren, d.w.z. in andere woorden te formuleren.
5. *Nu heb je al ten dele een antwoord op de vraag waarover het artikel zal gaan.*
Vul je antwoord nu aan. M.a.w. waarover zou een artikel met deze titel in dit soort tijdschrift nog kunnen gaan?
6. *Wat heeft de illustratie met het onderwerp te maken?*
7. *Bekijk nu de titel van de eerste paragraaf 'De jaren zeventig voorbij'. Probeer te voorspellen waarover deze paragraaf zou handelen, daarbij puttend uit je eigen kennis.*

b. Opdrachten tijdens het lezen.

Lees de eerste alinea.

1. *Komt de inhoud van deze alinea overeen met de voorspellingen die je deed?*
Wat wel en wat niet?
2. *Welke informatie is voor jou totaal nieuw?*
3. *Probeer te voorspellen wat in de volgende alinea zal staan.*
Werk deze opdrachten uit voor de tweede en derde alinea (vraag drie uiteraard niet).

c. Opdracht achteraf

Je hebt nu het hele artikel gelezen. Kwam het overeen met je verwachtingen zoals je die in a. 1, 4 en 5 formuleerde?

4. Voorspellend diagonaal lezen (naar du Mont 1987)

De klas wordt verdeeld in twee groepen. Elke leerling van groep 1 krijgt een links-rechts diagonaal van een tekst, elke leerling van groep 2 krijgt een rechts-links diagonaal (zoals het voorbeeld in bijlage 3). De leerlingen moeten zoveel mogelijk de rest van de inhoud van de tekst proberen te voorspellen, én in de diagonaal de woorden aanduiden die hen daarbij op het spoor hebben gezet. Na deze eerste fase gaan een leerling uit groep 1 en een uit groep 2 samenzitten. Ze leggen hun voorspellingen bij elkaar, gaan na of die zowat gelijk lopen, vullen ze aan. Klassikaal worden de voorspellingen van de duo's besproken en vergeleken. Dan wordt de volledige tekst uitgedeeld en nagegaan in hoeverre de voorspellingen blijken te kloppen, en indien niet waaraan dat te wijten was.

Bedoeling is de leerlingen actief te leren lezen en hen te laten inzien dat een lezer niet alle informatie nodig heeft om erachter te komen wat in een tekst staat. Op die manier is het een voorbereiding op de leesstrategie 'globaal' of

'diagonaal lezen'. Die bestaat erin dat men de titel, de tussentitels, de inleidende en afsluitende alinea's, en de begin- en eindzinnen van elke alinea leest om zo een beeld te krijgen van wat er in de tekst staat.

Voor de leerlingen is dit diagonaal- of sjabloonlezen, zoals du Mont het noemt, geen eenvoudige klus. Het is daarom aan te raden het te reserveren voor het einde van het tweede jaar, en te beginnen met zeer eenvoudige teksten.

Leesstrategieën - studiemethode - samenvatten

LEESSTRATEGIEËN

Braet 1985 onderscheidt volgende vier *leesstrategieën*:

1. *Oriënterend lezen* is bedoeld om een eerste indruk van een tekst te krijgen. De vragen die men zich daarbij kan stellen zijn:

- wat is het centrale thema?
- wat zijn de vragen die aan bod komen?
- wat heb ik eraan, is de tekst bruikbaar voor mijn doeleinden?

Bij het oriënterend lezen bekijkt men: de titel, inleidende en afsluitende alinea's en eventueel tussenkopjes (bij een artikel), of de titel, de inhoudsopgave en het eerste en laatste hoofdstuk (bij een boek).

2. *Globaal lezen* dient om de hoofdzaken uit een tekst te halen. De lezer wil weten wat over het onderwerp gezegd wordt, de kernuitspraken daarover. Daartoe leest hij in aanvulling op de oriënterende lezing: begin en eind van elke alinea (bij een artikel) of begin en eind van elk hoofdstuk.

3. *Intensief lezen* is geschikt om alle gegevens uit een tekst te halen en te beoordelen. Daartoe neemt de lezer de gehele tekst aandachtig door en tracht het resultaat van het oriënterend en globaal lezen aan te vullen.

4. *Zoekend lezen* gebruikt men om een bepaald detail op te zoeken. Daarvoor wordt de tekst eerst oriënterend en globaal gelezen om de vermoedelijke vindplaats te vinden. Dan leest men de gevonden plaats intensief.

Een lezer kiest een strategie afhankelijk van het leesdoel dat hij wil bereiken. Uiteraard is het niet nodig de leerlingen met de theorie over de leesstrategieën op te zadelen. Het is best hen met de praktijk ervan in aanraking te brengen door teksten aan te bieden vergezeld van concrete opdrachten.

De eerste drie leesstrategieën sluiten op elkaar aan en vormen op zich een methode om teksten met toenemende grondigheid te lezen. Als dusdanig maken ze eigenlijk deel uit van een *studiemethode* als die van Thomas en Robinson (PQ4R) zoals die in Daems e.a. 1982 (Leren Leven in Taal) is terug te vinden. En aangezien studierend lezen erg dicht ligt bij samenvattend lezen (zie De Hert 1986), draagt het inoefenen van die strategieën bij tot het vergroten

van de vaardigheid in samenvatten. Een vaardigheid die we overigens in de eerste graad wel beginnen op te bouwen, maar die nog niet uitmondt in het schrijven van een synthese.

STUDIEMETHODE

De studiemethode PQ4R

- *Preview*: oriënterend en globaal lezen.
  - *Questions*: formuleer zelf per eenheid een aantal vragen (vanuit jezelf, je verwachtingen en vanuit de preview-fase). In de volgende fase kunnen nog vragen toegevoegd worden.
  - *Read*: lees de tekst en probeer de vragen te beantwoorden, voeg eventueel vragen toe. Dit komt overeen met intensief lezen.
  - *Reflect*: denk na bij de gelezen tekst, probeer nieuwe voorbeelden en toepassingen te vinden. Stel kritische vragen en beantwoord ze.
  - *Recite*: na het afwerken van een sectie probeer je de informatie opnieuw voor de geest te halen en mentaal op te zeggen. Deze fase kan afgesloten worden met een schriftelijke samenvatting.
  - *Review*: na het afwerken van het hele hoofdstuk of artikel, doorloop je het mentaal helemaal opnieuw, je roept de belangrijke punten in je herinnering en probeert opnieuw de grote vragen te stellen en te beantwoorden.
- (Leren Leven in Taal, p. 292-293)

Studeren pfft...

Een andere studiemethode wordt in 'Studeren pfft...' voorgesteld in de vorm van een stripverhaal. Ik neem ze lichtjes gewijzigd (aangevuld) hieronder over:

1. Wat weet ik er (nog) van ?
(+)
2. Verkennen van de tekst
3. Lezen en begrijpen
4. Inprenten
Dat kan op een aantal manieren:
  - de tekst structureren: onderstrepen, markeren
  - schematiseren
  - vragen stellen
  - voor jezelf formuleren
5. Integreren (= herhalen)

Bij het stripverhaal hoort een map voor de leerkracht met suggesties en oefeningen om de verschillende stappen in te oefenen.

HET INOEFENEN VAN DE LEESSTRATEGIEËN

1. Oriënterend lezen

- gedeeltelijk inge oefend bij voorspellend lezen volgens de tweede mogelijkheid (anticipatiefase);
- informatieve teksten aanbieden met opgave van het medium waarin ze verschenen en een opdracht als volgt:

Lees de tekst in bijlage door. Niet woord voor woord, wel: de kop, de inleidende en de afsluitende alinea's, de tussentitels en beantwoord de volgende vragen:

1. *Wat is het hoofdthema van de tekst [en welke hoofdvragen komen erin aan bod]?*
2. *Je moet een brief schrijven over ... naar .../ een werkstuk maken over... Zou je het artikel daarvoor kunnen gebruiken? Toelichten!*

(Om te verhinderen dat de leerlingen toch heel de tekst grondig gaan doornemen, kan een tijdslimiet bepaald worden.)

- leerlingen gebruiken de leesstrategie bij het uitvoeren van een documentatie-opdracht (in het kader van één of andere schrijf- of spreekopdracht), als ze teksten moeten beoordelen op hun bruikbaarheid.

2. Globaal lezen

- informatieve teksten aanbieden met de opdracht:

Deze tekst komt uit ...

(met eventueel karakterisering van het medium, b.v. tijdschrift voor de jeugd, ...)

Lees de kop, tussentitels, inleidende en afsluitende alinea's en de begin- en eindzin van elke alinea, en beantwoord volgende vragen:

1. *Welke antwoorden geeft de schrijver op de hoofdvragen?*
2. *Welk gedeelte van de tekst zal je het best kunnen gebruiken als je een brief moet schrijven over ... enz.*

Of als 1:

De tekst behandelt vijf deelthema's. Het eerste krijg je cadeau, de andere zoek je zelf:

1. xyz
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...

Tijdslimiet: ...

3. Intensief lezen

Inoefenen via vragen, tekstafhankelijke en tekstonafhankelijke (zie later).

HET INOEFENEN VAN DE STUDIEMETHODE

1. PQ4R

Zie leesstrategieën voor Preview en Read.

- *Questions*: via voorspellend lezen of les 'Lezen met een zelf gekozen leesdoel'.
- *Reflect*: via vragen over de tekst die de leerlingen leren redeneren, nieuwe voorbeelden en toepassingen vragen.
- *Recite en Review*: leerlingen zoveel mogelijk in hun eigen woorden laten zeggen wat in (delen van) de tekst staat.

Het geheel van de studiemethode kan best ingeoeft worden door de leerlingen in de klas een brok leerstof te laten studeren, onder intensieve begeleiding van de leerkracht.

2. Studeren pfft...

zie de bijhorende map

Deelvaardigheden en -inzichten in verband met lezen (en ook schrijven) van zakelijke teksten (en samenvatten)

Hoe gefaseerd de leesstrategieën ook worden ingeoeft, je zit op tekstniveau te werken, terwijl de leerlingen misschien (wellicht) nog moeite hebben met een aantal vaardigheden op woord-, zins- en alinea-niveau.

Ook die deelvaardigheden kunnen zoveel mogelijk stap voor stap opbouwend aangebracht worden. Een curriculum voor de eerste twee jaren zou er kunnen uitzien als hieronder. Het hoeft daarom niet in de gegeven volgorde afgewerkt worden. Hier en daar wordt een uitgewerkt lesmodel gegeven.

1. Woorden begrijpen.

2. Verbandwoorden (ook bindwoorden genoemd) in zinnen/hele teksten kunnen invullen. Verbandwoorden: signaalwoorden, verwijswaarden en parallelwoorden. Meer informatie over verbandwoorden en dergelijke is te vinden in de publicaties die onder 5 worden vermeld.

Voor een voorbeeld op tekstniveau zie later.

3. Zelf zinnen maken met verbandwoorden.

4. Ordeningsoefeningen.

5. Een aantal alineaverbanden (opsommend, toelichtend, uitwerkend, ...) met behulp van voorbeeldteksten aanbrengen.

Voor meer informatie over die alineaverbanden zie Braet 1985, Wethly 1985, Steehouder 1984, en Adank, Gerritsen, Van Isselt & Roelfszema 1988. Voor een concrete didactische uitwerking van dergelijke lessen zie Bousset e.a. 1987.

Bij wijze van voorbeeld een tekst waarin een opsommend verband zit (niet alleen tussen de alinea's, maar ook tussen een aantal zinnen) met enkele suggesties om ermee te werken.

Inbrengen van een filmrol.

Om een nieuwe filmrol in te leggen open je eerst de camera door de knop aan de zijkant van de camera naar beneden te drukken. Trek dan de aanloopstrook van de film een stukje uit de cassette en zet de film in de camera. Steek daartoe de cassette met de onderzijde eerst in de camera, druk daarna de bovenzijde ervan naar binnen tot hij op zijn plaats vastklikt.

Trek nu de aanloopstrook tot aan het rode filmlengte-instelteken uit de cassette en leg de aanloopstrook langs de bovenste filmgeleiding. Controleer of het nokkenwielje in de filmperforatie grijpt.

Sluit tenslotte de camera-achterwand. De film zal automatisch naar de eerste opname getransporteerd worden.

Suggesties

- signaalwoorden (eerst, dan, daarna, ...) wegdoen, in een lijstje apart geven en laten invullen.
- ordeningsoefening van maken.
- zo aanbieden, via vragen attent maken op signaalwoorden.
- de leerlingen na één van de vorige mogelijkheden uitleg geven over signaalwoorden en hun functie. Eventueel afsluiten met een schrijfofdracht waarbij de leerlingen een reeks opeenvolgende handelingen (uit een gebruiksaanwijzing bijvoorbeeld) in een doorlopende tekst moeten verwerken met behulp van (al of niet gegeven) signaalwoorden.

6. Losse alinea's aanbieden. De leerlingen schrijven de verbindende zinnen of herschrijven de tekst zodanig dat de alinea's wél aan elkaar hangen.

7. Tekst aanbieden zonder lay-out. De leerlingen moeten de lay-out verzorgen (hoofdletters, interpunctie, alinea-indeling opmaken, titel en tussentitels apart zetten, ...).

8. Losse door elkaar gegooide zinnen in alinea's rangschikken (soort ordeningsoefening maar dan met nadruk op groeperen van de zinnen tot alinea's).

9. Leerlingen in alinea's leren schrijven volgens een gegeven model. Suggesties:

- een kernzin laten uitwerken tot één of meerdere alinea's
b.v.: Leren zwemmen is goed voor je gezondheid en veiligheid.

- een standpunt van argumenten voorzien, elk argument moet geformuleerd worden in een alinea.

10. Thema's in alinea's/teksten aanduiden. Vooraf kan men de leerlingen aanleren waar thema's in het algemeen te vinden zijn. Zie voor een voorbeeld 'Vindplaatsen van een thema' (in Bousset e.a. 1987: Meloëe 2, Plantyn).

11. Thematiseren van alinea's en korte teksten:

- de leerlingen laten kiezen uit een aantal mogelijke formuleringen van het thema van een tekst (kan ook met kopjes).
- hen zelf het thema laten formuleren.

12. Themazinnen voor alinea's

- laten kiezen uit een aantal mogelijkheden;
- zelf laten schrijven.

Een voorbeeld:

Schrijf bij de tekst 'Superlijm' voor elke alinea een themazin.

Superlijm

(Themazin)

Die lijm zou buitengewoon sterk en duurzaam zijn. Hij is afgeleid van de kleefstof waarmee mosselen zich aan rotsen en dergelijke vastankeren. De oceanoloog J. Herbert Waite van de universiteit van Connecticut (Amerika) is erin geslaagd de chemische formule van die mossellijm te ontcijferen.

(Themazin)

Hij is allereerst bijzonder geschikt voor medische toepassingen. Gecompleceerde beenbreuken kunnen nu b.v. gelijmd worden, waardoor schroeven en platen overbodig worden.

Ook in de tandartspraktijk zal de lijm goed van pas komen, bijvoorbeeld om gebroken tanden te kleven.

In de techniek zou het kleefmiddel ook op allerlei manieren kunnen gebruikt worden.

Scheepsbouwers tenslotte kunnen de stof verwerken in een anti-roest-verf voor de kiel van een schip.

Naar Eos

Oplossing

Themazin 1: Een Amerikaans wetenschapper is een nieuwe superlijm op het spoor.

Themazin 2: De lijn zou voor verschillende doeleinden kunnen gebruikt worden.

13. De houding van de schrijver (expliciet en impliciet) t.o.v. zijn onderwerp leren achterhalen.

14. Een schema laten aanvullen, opstellen met of zonder vooraf gegeven skelet.

15. Schema's laten uitschrijven tot een doorlopende tekst. Einde tweede jaar en dan nog alleen in goede klassen.

Tekstafhankelijke vragen

De methode die het meest gebruikt wordt om zakelijke teksten te bespreken. We doen er goed aan ook hier de typologie van Gallagher en Aschner voor ogen te houden (zie deel 1 van dit artikel in Vonk 88/6).

Tekstonafhankelijke vragen

Bedoeling van het werken met zo'n schema van tekstonafhankelijke vragen is dat de leerlingen een algemeen toepasbare leesmethode leren.

In een eerste graad is het uiteraard niet de bedoeling dat de leerlingen zelfstandig leren werken met een schema als dat uit Cuyves 1982 in bijlage 1. Wel kan de leerkracht telkens z/hij een zakelijke tekst wil bespreken het schema als hulpmiddel gebruiken om geschikte vragen te zoeken. Die vragen kunnen dan voor de leerlingen wat tekstafhankelijker (meer op de te lezen tekst toegespitst) gemaakt worden.

Door het regelmatig herhalen van dergelijke leeslessen waarbij telkens een aantal vragen terugkeren, raken de leerlingen stilaan vertrouwd met het vragensysteem.

Voorbeelden van lees- en schrijfoopdrachten in combinatie met andere activiteiten

1. Informele brief.

Supplementaire opdracht bij 'De rode vuurtoren' (zie deel 1 in Vonk 88/6):

Je zit bij Anne in de klas. Je schrijft in een briefje aan een vriend of vriendin wat er is gebeurd.

De brief kan ook geschreven worden vanuit het standpunt van Anne.

2. Formele brief.

Als één van de activiteiten (de laatste) in een lessenreeks rond een item uit 'De

Groote Magazijnen'(BRT 1, radio) waarin ook aan bod komen: beluisteren van het item, verschil spreek- en schrijftaal, herschrijven van transcriptie van spreektaal in schrijftaal, verwerken van gegevens uit het item in een dagdagelijks gesprek.

In de brief moeten de leerlingen aan 'De Groote Magazijnen' een vraag stellen waar ze al lang mee zitten en geen antwoord op kunnen bedenken.

3. Tekst voor T.V.-programmaboekje schrijven.

4. Aankondigende teksten voor T.V.-programma schrijven.

5. Aan de hand van de krant een eigen jeugdjournaal opstellen en voorlezen.

6. Instructies lezen en schrijven.

- Lezen

De leerlingen moeten zich in kleine groepjes het gebruik van een toestel of het spelen van een bepaald spel eigen maken door het lezen van de gebruiksaanwijzing. Of ze goed gelezen hebben, wordt zichtbaar wanneer ze het toestel (foto-toestel, video, computer, keukenapparaat, stuk elektrisch speelgoed, apparaat technologische opvoeding,...) bedienen of het spel (computerspelletje of gelijk welk spel waar ze niet vertrouwd mee zijn) spelen. Dat kan gecontroleerd worden door de klas in zijn geheel, de leerling die het voorwerp of het spel heeft meegebracht, of de leerkracht technologische opvoeding, ...

- Schrijven

Na een inleiding over de eisen van een goede gebruiksaanwijzing (leesbaarheid voor een groot publiek, geen moeilijke zinnen, geen moeilijke woorden, logische opbouw, duidelijk verwijzen naar het voorwerp) en na er eventueel één nader bekeken te hebben (analyse gericht op bepaalde kenmerken), krijgen de leerlingen de opdracht een gebruiksaanwijzing te schrijven voor voorwerpen of bepaalde handelingen daarmee b.v. het vervangen van een vulling in een pen, het openen van het raam in het klaslokaal, het bedienen van een walkman, een rekenmachine, een fiets, enz. De teksten worden in tweetallen uitgewisseld, beoordeeld en indien mogelijk uitgetoetst.

Zie ook E.H.B.O., lesontwerp nummer 69: Instructies voor het geven van instructies, en Pistorius 1984, p. 55

Chris Cuyves, Herenboslaan 34, 2578 Koningshooikt

BIBLIOGRAFIE

Adank, A.L., H.J.H. Gerritsen, P.M.C.G. Van Isselt, I. Roelofsma, *Zo gezegd, zo geschreven*, Martinus Nijhoff, Leiden, 1988.

- Boulard, M., & J. Morshuis (samenstellers namens redactie Interkom), *Interkom, Moedertaalonderwijs in de praktijk*, Pendoor, Amsterdam, 1987.
- Bousset, H., B. De Ridder, E. De Ridder e.a., *Melopee 1 en 2*, Plantijn, Deurne, 1987.
- Braet, A., *Taaldaden Havo*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1985.
- Coene, A.M., C. Cuyves, R. Daelmans, J. Franken, Cl. Neutjens, C. Verhaegen, C. Weyffels, *Eerste Hulp bij 't Onderwijs*, Mim, Deurne, 1986.
- Cuyves, C., *Tekstonafhankelijke vragen voor zakelijke teksten*. In: Vonk 12 (1982) 3: 4-15.
- Daems, Fr., J. Pepermans, R. Roger, *Leren leven in taal*, De Sikkel, Malle, 1982.
- Hert, W. De, *Eens je beminde gekozen door het bos de bomen leren zien*. In: Vonk 18 (1986) 3: 168-175.
- Langedijk, P., *Studie- en concentratieoefeningen*, Uitgeverij Aakh-Hermes b.v., Deventer, 1978.
- Leeuw, M. & E. De, *Lees beter, lees sneller*. Aula 425, Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1975⁵.
- Leidse Werkgroep Moedertaaldidactiek, *Moedertaaldidactiek*, Dick Coutinho, Muiderberg, 1980.
- Maes, P jr.; S. Tuerlinckx, P. Maes sr., W. Jansen, *Studeren Pffft!* (met bijhorende ideeënmap voor begeleiders), Standaard Educatieve Uitgeverij.
- Mathijssen, M., *Schrijven als aanzet tot lezen*. In: Vonk 15 (1985) 5: 17-20.
- Mont, A. du, *Lezen: een produktieve vaardigheid*. In: Vonk 18 (1988) 3: 110-119.
- Mont, A. du, *Sjabloonlezen. Een techniek in voorspellend diagonaal lezen van zakelijke teksten*. In: Vonk 17 (1987) 1: 16-23.
- Pistoor, E., R. Kieft, E. Postma, *Lesideeën*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1984.
- Poel, J. Van de, *Heb je niks beters te doen? Over leesvaardigheid binnen (en een beetje buiten) de school*. In: Vonk 16 (1986) 2: 70-80.
- Roger, R., *De literatuurkring in actie*. In: Vonk 11 (1981 a) 2: 19-23.
- Roger, R., *Zijn er nog vragen?* In: Vonk 11 (1981 b) 5: 15-25.
- Segers, R. T., *Over-lezen. Een methode voor het literatuuronderwijs 1-2*, Martinus Nijhoff, Leiden/Antwerpen, 1984.
- Steehouder, M., C. Janssen, K. Maat, J. van der Staak, E. Woudstra, *Leren communiceren*, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1984².
- Verhoeven, J. & K. van de Poel, *Schrijfvaardigheid: creatief schrijven*. In: Vonk 16 (1986) 1: 12-19.
- Wethlij, A., *Lees- en schrijftechniek*, Heideland Orbis, Antwerpen, 1985.

BIJLAGE 1:

SCHEMA VOOR HET LEZEN EN ANALYSEREN VAN ZAKELIJKE TEKSTEN

- I. Anticipatie-communicatieve situatie
  - A. Titel
    - a. - Wat weet je zoal over het onderwerp af?
    - Waar haal je die kennis?
    - Hoe? Wanneer? Waar? Wat?
    - Eigen ervaring, gelezen, gehoord, gezien.
    - b. Voortgaande op de titel: waarover zou de tekst kunnen gaan?
  - B. Auteur
    - a. Wie?
      - Beroep, functie?
      - Behoort hij tot een groep (vereniging, instituut, partij..)?
      - Zo ja: welke strekking?
      - Schrijft hij als vertegenwoordiger van die groep of uit eigen naam?
    - b. In hoeverre zou dit alles invloed kunnen uitoefenen op de inhoud van de tekst? M.a.w.: wat voegen al deze elementen toe aan onze verwachtingen omtrent de tekst?
  - C. Presentatie
    - a. Onder welke vorm is de tekst gepubliceerd?
      - in roman?
      - als artikel in krant of tijdschrift;
      - zo ja: welke?
      - genre (vrouwentijdschrift, sensatietijdschrift, wetenschappelijk tijdschrift); strekking? politiek, sociaal, ideologisch

- in een folder (reclame-, verkiezings-);
  - in een non-fictionwerk: wetenschappelijk of vulgariserend;
  - enz.
  - b. Wat voegen al deze gegevens toe aan de verwachtingen i.v.m. de tekst?
  - D. Publiek
    - a. Kan je uit A, B, C afleiden op welk lezerspubliek de auteur mikt? Waar leid je dat juist uit af?
    - b. Wat voegt dit toe aan onze verwachtingen omtrent de tekst?
- Samenvattend:
Gegeven titel, auteur, presentatie, en lezerspubliek: Wat verwacht je dat er in de tekst gaat komen?

II. Analyse

A. Inhoud

- a. Formuleer een (aantal) kernvra(a)g(en) waarop de tekst een antwoord geeft.
of/en:
Probeer in de tekst een antwoord te vinden op de vragen:
Wie? Wat? Hoe? Waar? Wanneer? Waarom? Oorzaak? Gevolg?
- b. Wat is het doel van de auteur met de tekst? uitleggen, vaststellen, overtuigen, onderzoeken, vertellen, ontroeren, weerleggen, kritiek uitoefenen, doen lachen, verstrooien, enz.
Wat wil de auteur uitleggen, vaststellen, bekritisieren, ...?
Waarmee wil hij ontroeren, doen lachen, overtuigen,....?
Welke feiten, gegevens, bewijzen, argumenten haalt hij daartoe aan?
- c. Strekking:
Wat is de houding van de auteur t.o.v. het onderwerp?
Waaruit blijkt deze houding?
  - uit positief of negatief geladen woorden,
  - uit duidelijke waardeoordelen,
  - enz.
 Geef voorbeelden.

B. Structuur

- a. uiterlijk: is er een visueel merkbare indeling? Welke? (alineas, tussentitels, spaties, ...)
- b. inhoudelijk: probeer de logische lijn die door de tekst loopt bloot te leggen; maak een schema van de tekst.
Komen uiterlijke en inhoudelijke structuur met elkaar overeen?
Leg eventueel een verband tussen beide.

C. Taal/Stijl

- Moeilijke woorden;
  - Hoe is de woordkeuze, de zinsbouw, de formulering? (zakelijk, helder, humoristisch, eenvoudig, beeldrijk, enz.)
- Geef voorbeelden.

D. De bron

- a. Waar haalt de auteur zijn informatie?
- b. Is die bron:
  - (een) andere tekst(en)? Welke?
  - wetenschappelijk onderzoek? (Op welk gebied?)
  - een enquête? (In verband waarmee, welke groep van mensen, ...?)
  - eigen ervaringen? observatie? (van wat? wanneer? ...)
  - enz.

III. Evaluatie

A. Welke is de houding van de lezer t.o.v.:

- 1. De inhoud
  - a. Zijn de feiten, de gegevens die de auteur aanhaalt
    - geloofwaardig? Waarom (niet) ?
    - controleerbaar? Kan je zelf de waarheid ervan nagaan?
 Hoe? Gemakkelijk, moeilijk?
Probeer het.
  - b. Welke informatie in de tekst vind je juist en onweerlegbaar?
  - c. Welke feiten/argumenten stel je tegenover feiten/argumenten waar je het niet met eens bent?
  - d. Is de informatie, de lijst van argumenten volledig?
Indien niet:
welke aanvullingen zijn mogelijk?
waar kan je aanvullende informatie vinden?

- e. Is er een ander standpunt t.o.v. het onderwerp mogelijk dan dat van de auteur zoals in de tekst weergegeven?
Welk? Van wie? (groep, individu?)
- f. Blijkt uit de tekst dat de auteur goed weet waarover hij schrijft? Is hij deskundig op het gebied van het onderwerp? Hoe blijkt dat?
- 2. Taal/Stijl
aangepast aan de inhoud? het publiek? eventueel kritiek op woordkeuze, zinsbouw, formulering ...?
- 3. Het doel van de schrijver.
  - is dit de moeite waard of niet? Waarom?
  - is het doel bereikt of niet? Waarom?
- 4. Structuur
Is er een andere (eventueel betere) structuur, opbouw van de tekst mogelijk? Welke?
- B. Wat heb je eraan gehad ?
  - 1. cognitief:
heb je er iets bij geleerd? Wat?
  - 2. affectief:
mooi? belangstelling gewekt? overtuigd van iets? gemotiveerd om iets te gaan doen; om over hetzelfde onderwerp een andere tekst te lezen?
enz.

Beleefdheid

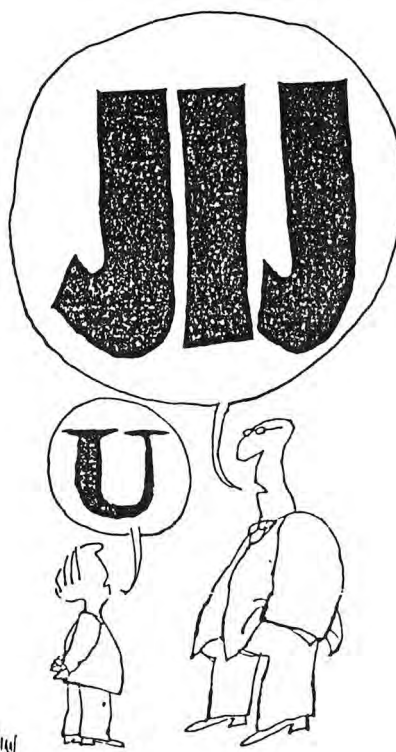
Terug van weggeweest

De jaren zeventig voorbij

- 5 Sommigen hadden gedacht dat etiquette en beleefdheid voor goed weg waren... althans bij de jonge mensen. En inderdaad, vooral vanaf de jaren zeventig liepen vele jonge lui er vuil en slordig bij. Zij weigerden opzettelijk nog de "regels van beleefdheid" zoals hun ouders die gekend hadden, te volgen. Netjes eten, keurig gekleed gaan, op 'de voorgeschreven manier' een dame of heer aanspreken... velen vonden het alleen maar burgerlijk. En zo wilden zij in geen geval zijn. Ouders en leerkrachten vreesden soms het ergste en ... totaal onverwacht blijkt die vrees onnodig te zijn: de
- 10 etiquette en de goede manieren zijn er terug. Het vorige jaar verschenen bij ons weten, alleen reeds in het Nederlands, zes boeken over etiquette.

De crisis

- 20 Velen hebben zich afgevraagd hoe het komt dat die nette manieren opnieuw zo in de belangstelling staan. Er worden veel antwoorden naar voren gebracht. Zelf zijn we er van overtuigd dat de crisis die wij meemaken, er voor heel veel tussenzit. Wie goede manieren heeft, keurig gekapt en gekleed is, wie weet hoe hij zich moet gedragen, hoe hij een brief moet opstellen en hoe hij een gesprek moet voeren, komt sneller aan een baan. En is dat niet belangrijk, misschien van het belangrijkste wat er is voor jonge mensen: een job hebben.
- 25 Een van de schrijfster van de nieuwe etiquetteboeken, Inez van Eyck, voegt hier het volgende aan toe: "Er dreigt een diepe kloof te ontstaan tussen de mensen die werk hebben, zich verzorgd gaan kleden, hun tafel mooi gaan dekken en hun kinderen weer leren met twee woorden te spreken, en de andere groep, die werkloos is en die in alle opzichten 'achterligt'. Het aandacht besleiden aan 'levenskunst' kan ook werkloze mensen helpen hun zelfrespect te behouden."
- 40

Terug maar veranderd

- 45 De goede omgangsvormen zijn terug, of beter, ze komen langzamerhand terug, maar het zijn lang niet meer dezelfde als die van jaren geleden. Men kan zeggen dat beleefdheid vroeger vooral een zaak was van 'kennis en kundigheid'. Het was noodzakelijk een heleboel regels te kennen. Het was even noodzakelijk een boel zaken te kunnen. (Probeer maar eens iemand een hand te geven, je muts af te nemen en terzelfder tijd ook nog een boekentas vast te houden.) Die kennis en kundigheid zijn vandaag verdwenen.
- 50 Maar ze zijn minder dwingend. Beleefdheid is vandaag meer een kunst. Het komt er vooral op aan ongedwongen en gemakkelijk te bewegen, waar je ook bent. Het is weten, of beter nog, aanvoelen wat men in elke omstandigheid moet zeggen, doen en laten. Om dat aan te voelen is er maar één middel: altijd beleefd zijn, ook wanneer je alleen bent.
- 60

Uit: Blikopener

Help, school in de

vereniging voor Volks-
wat werk verricht
huwelijk en de
en ander werd
n de bevinding-
aar bijeenge-
boek van de

plaagg
de auto,
ruit en -ve.
spoor van
middel zoals
shampoo, slag
sellijm.

Kuiken

Meer nog dan de wa-
nieuwe woning het akti-
De meest in het oog sprit.
opgetekende fratsen zijn.
verplaatsen van de meub-
naar de meest onwaarschijn-
ke plaatsen: een echtpaar vond
in de douche een hele school
goudvissen en een ander paar
werd vergast op 200 kuikens die
lustig in de woonkamer rond-
'ppelden. Vaak voorkomend is
het versperren van de toe-
tot de woning of het ver-
ken van een elektriciteits-

e zijn er ook de fiktie-
ties in kranten voor
hout of een twee-
en, die te koop
vonden op het
indagochtend
de of geïrri-
niet denk-
gebrachte
at vele
g zijn.
erste
ort-
d

b
L
Cauc
terina.
voorkoi
dansfees.
dervraagd.
melding gen.
op het dansfeet
is zeer gevariet
vrij analoog: st
hendigheidsspele.
heidswedstrijden en
ciologisch onderzoek
de spelletjes vooral vo
in arbeidersmilieus. Bij
bedienden wordt het zel
marginaal verschijnsel. Gee
fisch gezien scoren de spelle.
hoger in het dorp dan in h
verstedelijkt dorp en de stad
(VRH)

VERVOLG

ense volkskundige emt ee udvis badk?

olks-
erricht
en de
der werd
e bevindin-
aar bijeenge-
arboek van de

plaaggeesten rijst of bloem
de auto, het koetswerk en
ruiten vertonen wel eens
spoor van een of ander
middel zoals tandpast
shampoo, slagroom of
sellijm.

Kuik

Meer nog d
nieuwe won
De meest
opgetek
verpla
naar
ke r
in
r

EEN

HUWELIJK

ZONDER

FRATSEN

in
tu-
ge-
er an-
emmel,
avel. Ria
sm onder-
achte mate-
n naar fratsen
g van heden-
ken
derzoek blijkt dat
om fratsen uit te
steeds zeer wijd ver-
n Vlaanderen. Als voor-
e kenmerk hebben al die
n met mekaar gemeen dat
p de ene of de andere ma-
er proberen om de eerste hu-
velijksnacht te vertragen door
het jonge koppel voor allerlei
problemen te pluutsen. De aktie-

terreinen bij uitstek zijn d
gen, de nieuwe woning
kranten.

Uit het veldwerk bl
51,5 % van alle hu
Vlaanderen al dar

ve grappen wor
door vrienden
buren. Vaak
auto aange
zochte ger
dingen v
potten
per, l
over
let
r

KNIEUWS

Onderzoek door Leuvense volkskundigen

Help, er zwemt een school goudvissen in de badkamer

LEUVEN – De Leuvense Vereniging voor Volkskunde heeft de jongste tijd heel wat werk verricht rond de thematiek van liefde en huwelijk en de volksgebruiken daaromtrent. Een en ander werd recent op een studiedag besproken en de bevindingen worden in de loop van volgend jaar bijeengebracht in de *Etnologia Flandrica*, het jaarboek van de vereniging.

Voorzitter Sifiaan Top licht een en ander toe. Hij laat al sinds een tiental jaar licentiaatsstudenten tesissen maken omtrent allerlei volksgebruiken in Vlaanderen. Zo ook rond het thema van liefde en huwelijk. In de loop van de afgelopen tien jaar werden reeds 17 detailstudies gemaakt in Vlaamse gemeenten, in Brabant onder andere in Merchtem, Wemmel, Gooik en Scherpenheuvel. Ruu Cauchie uit Merchtem onderzocht het bijeengebrachte materiaal in die tesissen naar fratsen naar aanleiding van heden-digse huwelijken.

Uit het onderzoek blijkt dat het gebruik om fratsen uit te halen nog steeds zeer wijd verbreid is in Vlaanderen. Als voor-naamste kenmerk hebben al die fratsen met mekaar gemeen dat ze op de ene of de andere manier proberen om de eerste huwelijksnacht te vertragen door het jonge koppel voor allerlei problemen te plaatsen. Dankte

GEEN

HUWELIJK

ZONDER

FRATSEN

terreinen bij uitstek zijn de wagen, de nieuwe woning en -kranten.

Uit het veldwerk blijkt dat in 51,5% van alle huwelijken in Vlaanderen al dan niet creatieve grappen worden uitgehaald door vrienden, familieleden of buren. Vaak wordt daarbij de auto aangepakt. In de onderzochte gemeenten kwamen meldingen van het vastmaken van potten en pannen aan de bumper, ketjes in de wielkappen, overdadige versiering met toiletpapier en dergelijke. In sommige gevallen strooien de

pluggen rijst of bloem in de auto, het koetswerk en de ruiten vertonen wel eens een spoor van een of ander smeermiddel zoals tandpasta, babyshampoo, slagroom of behangselijm.

Kuikens

Meer nog dan de wagen is de nieuwe woning het aktieterrein. De meest in het oog springende opgetekende fratsen zijn: het verplaatsen van de meubelen naar de meest onwaarschijnlijke plaatsen, een echtpaar vond in de douche een hele school goudvissen en een ander paar werd vergast op 200 kuikens die lustig in de woonkamer rondtrippelden. Vaak voorkomend is ook het versperren van de toegang tot de woning of het veroorzaken van een elektriciteitspanne.

Tenslotte zijn er ook de fiktieve advertenties in kranten voor appels, brandhout of een tweedehandse wagen, die te koop worden aangeboden op het nieuwe adres de zondagochtend na de bruiloft. Sippes of geïrriteerde gezichten zijn niet denkbeeldig. Uit het bijeengebrachte materiaal blijkt ook dat vele fratsen erotisch van inslag zijn. Zij maken allusie op de eerste huwelijksnacht, op de voortplanting. De gehanteerde mid-

delen zijn soms brutaal van aard (sexboekjes, contraceptiva) en af en toe suggestief (rijst in bed).

Het fenomeen van de huwelijksgrappen is algemeen verbreid in heel Vlaanderen, hoewel er kleine regionale verschillen optreden. Zo valt het volgens professor Top op dat in het Pajottenland nog echt oude gebruiken blijven doorleven. Zo komt het nu nog voor dat het afscheid van de bruidegom aan het vrijgezellenleven gevierd wordt met de verbranding van zijn broek, die hij dan met „eigen middelen“ moet proberen te blussen.

Een ander fenomeen dat Ruu Cauchie in het verzamelde materiaal onderzocht heeft, is het voorkomen van spelletjes op het dansfeest. Bij 52% van de ondervraagde bruidsparen werd melding gemaakt van spelletjes op het dansfeest. Het repertoire is zeer gevarieerd, maar overal vrij analoog: stoelendans, behendigheidsspelletjes, snelheidswedstrijden enz. Uit het sociologisch onderzoek blijkt dat de spelletjes vooral voorkomen in arbeidersmilieus. Bij hogere bedienden wordt het zelfs een marginaal verschijnsel. Geografisch gezien scoren de spelletjes hoger in het dorp dan in het verstedelijkt dorp en de stad (VRH).